

Components of students' adaptation to studying at the university

Yashnar YUSUPOVA¹

Namangan State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received May 2024
Received in revised form
15 June 2024
Accepted 25 June 2024
Available online
15 July 2024

Keywords:

adaptation,
social adaptation,
intensive adaptation,
adaptive development,
higher mathematics,
emotional component,
motivational-volitional
processes.

ABSTRACT

It is known that when entering the first year, students get used to new conditions at the university: the duration of classes, the volume of educational material, the complexity of tasks, and the environment. The process of adapting to university life is quite complicated. This article highlights various aspects of students' adaptation to a higher educational institution and the educational process.

2181-1415/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol5-iss6/S-pp190-194>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Talabalarning universitetda o'qishga moslashuvining tarkibiy qismlari

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

adaptatsiya,
ijtimoiy moslashuv,
intensiv moslashuv,
adaptiv taraqqiyot,
oliy matematika,
hissiy komponent,
motivatsion-irodaviy
jarayonlar.

Ma'lumki, talabalar 1-kursga qadam qo'yganda universitetdagi yangi sharoitlar, darslarning davomiyligi, o'quv materiallarining kengligi, topshiriqlarning bir muncha murakkabligi qisqa qilib aytganda muhitga ko'nikishi birmuncha murakkab jarayon hisoblanadi. Ushbu maqolada talabalarning universitet va darslarga adaptatsiyasining turli jihatlari yoritib berilgan.

¹ Lecturer, Namangan State University. E-mail: yusupovayashnar@gmail.com

Компоненты адаптации студентов к обучению в университете

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

адаптация,
социальная адаптация,
интенсивная адаптация,
адаптивное развитие,
высшая математика,
эмоциональная
составляющая,
мотивационно-волевые
процессы.

Известно, что при поступлении на первый курс студенты привыкают к новым условиям в университете: продолжительности занятий, объему учебного материала, сложности заданий и окружающей среде. Процесс адаптации к университетской жизни достаточно сложен. В данной статье освещаются различные аспекты адаптации студентов к высшему учебному заведению и учебному процессу.

Oxirgi yillarda chop etilayotgan psixologik va pedagogik adabiyotlarda “adaptatsiya” atamasiga keltirilgan asosiy yondashuvlarni tahlil qilaylik. Adaptatsiya atamasini asosan quyidagicha ko‘rib chiqish mumkin:

1. *jarayon* sifatida (fiziologik, psixologik va boshqalar);
2. xususiyatlar va fanga tayyorgarlik darajasini hisobga olgan holda o‘quv jarayoniga eng tez va samarali kirishni ta‘minlaydigan *didaktik tamoyillardan* biri sifatida;

3. *ta‘lim sifatini oshirishni ta‘minlash sharti* sifatida.

Keling, ushbu konsepsiyani turli nuqtai nazarlardan ko‘rib chiqaylik. Shunday qilib, psixologiya lug‘atida umumiy. ed. A.B. Petrovskiy, M.G. Yaroshevskiyning moslashuvi (lotincha adapto – moslashtiraman)... organizm, uning organlari va hujayralarining tuzilishi va funksiyalarini atrof-muhit sharoitlariga moslashishi, deb talqin qilinadi. Bu konsepsiya shveysariyalik psixolog J. Piaje [1] tomonidan ishlab chiqilgan intellektual rivojlanish nazariyasida ham qo‘llanilib, u shaxs va uning muhiti o‘rtasidagi munosabatlarni izohlaydi. Muhim intensivlikdagi salbiy ta‘sirlarga organizmning moslashish reaksiyalari bir qator umumiy xususiyatlarga ega va moslashish sindromi deb ataladi. Ba‘zida noodatiy ekstremal sharoitlarga moslashish jarayonlarining turli bosqichlari ajratiladi (masalan, dastlabki dekompensatsiya bosqichi va qisman, keyin esa to‘liq kompensatsiyaning keyingi bosqichlari). Moslashuv bilan birga bo‘ladigan o‘zgarishlar organizmning barcha darajalariga ta‘sir qiladi...” [2, b. 10].

Ijtimoiy moslashuv deganda: 1) shaxsning ijtimoiy muhit sharoitlariga faol moslashuvining doimiy jarayoni; 2) belgilangan jarayonning natijasi. Xulq-atvorning xarakterini belgilovchi ushbu tarkibiy qismlarning nisbati shaxsning maqsadlari va qadriyat yo‘nalishlariga, ijtimoiy muhitda ularga erishish imkoniyatlariga bog‘liq. Ijtimoiy moslashuvning uzluksiz tabiatiga qaramay, u odatda shaxs faoliyati va uning ijtimoiy muhitidagi tub o‘zgarishlar davrlari bilan bog‘liq. Masalan, zamonaviy adabiyotda talabaning universitet sharoitlariga moslashishi ko‘rsatkichlari ko‘rib chiqiladi: adekvat xulq-atvorni shakllantirish, guruhdoshlari va o‘qituvchilari bilan aloqa o‘rnatish, o‘quv faoliyati ko‘nikmalarini egallash va boshqalar.

Bizni nafaqat talabalarni universitet sharoitlariga moslashtirish masalalari, balki teskari jarayon: ta‘lim tizimini talabalarining individual xususiyatlariga moslashtirish qiziqtiradi. Biz o‘ylaymizki, aynan o‘quvchilar va ta‘lim tizimi o‘rtasidagi o‘zaro moslashish jarayonini o‘rganish tadqiqotda qo‘yilgan maqsadga optimal tarzda erishish imkonini beradi.

Talabalarni universitet sharoitlariga moslashtirish masalalari bilan D.A. Andreeva, V.T. Xoroshko shug'ullandi [3]. O'z-o'zini tartibga solishning yuqori darajasi bilan bog'liq bo'lgan moslashuv, ularning nuqtai nazari bo'yicha, ta'lim faoliyatining eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. S.V. Galushkina ta'kidlashicha, moslashish muammosini umuman va o'quvchining individual xususiyatlari bilan bog'liq holda to'liq har tomonlama o'rganish va tahlil qilish hali mavjud emas, garchi rus psixologiyasida insonning ta'lim faoliyatiga moslashuvini o'rganish katta tarixga ega. va determinizm va subyektiv faoliyat tamoyillariga asoslanadi. Biroq, shaxsning shaxsiy xususiyatlarining ta'lim faoliyati jarayonida uning moslashuviga ta'siri juda kamdan-kam hollarda ko'rib chiqiladi [4].

Zamonaviy psixologlar va o'qituvchilar o'qituvchiga moslashish jarayonida, uning - barcha o'quvchilarni birinchi sinflardan oq faol faoliyatga jalb qilish qobiliyatida katta rol o'ynaydi va bu faqat o'quvchilarning yaxshi bilimi bilan ko'rsatilishi mumkin. Moslashuv jarayonining dinamikasini va uning talaba shaxsining individual xususiyatlariga bog'liqligini o'rganish talabalarining universitetda o'qishga moslashishi samaradorligini oshirish uchun yangi imkoniyatlarni ochib beradi va natijada ta'lim sifatini yaxshilaydi, deb taxmin qilish mumkin.

Talabalarining intensiv moslashuv davridagi matematikani o'rganish jarayonini – *adaptiv taraqqiyot* deb hisoblash mumkin. Ushbu konsepsiyani ko'plab tadqiqotchilar (Yu.K. Babanskiy, A.N. Burov, N.P. Guzik, P.I. Pidkasisti, G.I. Shchukina va boshqalar) o'rganib chiqqan o'quv jarayonini optimallashtirish bilan aniqlamaslik mantiqan to'g'ri keladi, aksincha uni optimallashtirish jarayonining komponenti yoki bosqichi deb hisoblash kerak. Bu, birinchi navbatda, ko'rib chiqilayotgan moslashish jarayoni va uni amalga oshirish vositasi sifatida adaptiv tizimni yaratish va qo'llash cheklangan vaqt oralig'ida ko'rib chiqilishi bilan bog'liq – birinchi semestr, ya'ni. talabalarining umumiy universitetda o'qishga va o'z prinsiplari bo'yicha maktab o'quv dasturi doirasidagi ta'lim faoliyatidan sezilarli darajada farq qiladigan faoliyatga eng intensiv moslashish davridir.

Keling, talabalarining universitetda o'qishga moslashuvining tarkibiy qismlarini tavsiflaymiz. Asosiy tushunchalardan biri “resurslar” tushunchasi bo'lib, u moslashish jarayonida subyekt tomonidan samarali faoliyatni ta'minlash va optimal funksional holatni saqlash uchun foydalaniladigan vositalar to'plamidir. O'rganilayotgan muammo nuqtai nazaridan, ya'ni matematik tayyorgarlik sifatini oshirish, bu konsepsiyani – talabaning universitetda o'qish qobiliyati sifatida talqin qilish mumkin. Bu nafaqat maktabda olingan matematik bilimlar va olingan ko'nikmalarning, matematik tushunchalar bilan ishlash va mantiqiy fikrlash qobiliyatini, balki mustaqil ishni rejalashtirish, qisqa vaqt ichida diqqatni jamlash va bitta ish natijalarini taqdim etish qobiliyatini o'z ichiga olishi kerak. Bundan tashqari, “resurslar” tushunchasi, shubhasiz, jismoniy va ruhiy salomatlik tushunchalarini o'z ichiga oladi, bu esa o'quv jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ortiqcha yuk va charchoq oqibatlaridan qochish imkonini beradi. Afsuski, statistik ma'lumotlar nafaqat oliy o'quv yurtlari talabalari, balki umumta'lim maktablari o'quvchilari uchun ham ushbu muhim ko'rsatkichlarning barqaror pasayishidan dalolat beradi.

Tanlangan N.V. Dmitrieva va L.I. Demidova [5] moslashuv komponentlari – (faollashtirish, kognitiv, hissiy, motivatsion -irodaviy) talabaning texnik universitetda o'qishga eng intensiv moslashish davrida, birinchi bosqichda oliy matematika kursini o'rganish jarayonida namoyon bo'ladi. Biz oliy o'quv yurtida matematika o'qitish

materiali asosida ushbu tushunchalarning ma'nosini ochib berdik, bu esa o'qituvchi faoliyatining ushbu jarayonda talabalarning bilim olishga moslashuviga ta'sir darajasini aniqlash imkonini beradi.

Shunday qilib, faollashtirish tarkibiy komponenti, bizning fikrimizcha, talabaning maqsadlariga erishishda (birinchi navbatda, seminar mashg'ulotlarida ishlashda, aniq muammolarni hal qilishda, nazariy materiallar bilan ishlashda, uy vazifalarini bajarishda) va ularga erishish uchun omillarni qoplashda namoyon bo'ladi. shaxsning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda maqsadlar. Muayyan ish jarayonida yuzaga keladigan savollar va qiyinchiliklar moslashish jarayonini rag'batlantiradi. Bu jarayonda turli xil standart hisob-kitoblar, mustaqil ishlar, kollokviumlar va boshqalar bilan ifodalanadigan kirish, oraliq va yakuniy nazoratni tashkil etish muhim rol o'ynaydi.

Axborotni qayta ishlashning eng samarali usullarini ishlab chiqish moslashishning kognitiv komponentidir. O'quv jarayonini tartibga solish nuqtai nazaridan, ushbu komponentni hech bo'lmaganda birinchi kurs talabasini universitetda o'quv faoliyatini tashkil etish shakllariga moslashtirish darajasida juda muhim deb hisoblash mumkin. – Darhaqiqat, hatto universitet uchun an'anaviy shakllar (ma'ruza – seminar – ba'zan kompyuterdan foydalangan holda laboratoriya ishi) kechagi maktab o'quvchisidan katta hajmdagi ma'lumotlarni o'zlashtirish zarurati bilan bog'liq ishning optimal rejimi va ritmini ishlab chiqishni talab qiladi. Matematika ma'ruzalarida materialni taqdim etishning ko'pincha deduktiv usullaridan foydalanish, matematik belgilardan, ba'zan esa rasmiy mantiqdan haddan tashqari foydalanish ishning tez sur'ati bilan birgalikda – talabalarning idrokini murakkablashtiradi va ma'lumotlarni qayta ishlash usullarini ishlab chiqish zarurligini keltirib chiqaradi. Masalan, ma'ruzalarni oqilona qisqartmalardan foydalangan holda qayd etish qobiliyati o'qishning birinchi yilidagi faoliyat jarayonida deyarli o'z-o'zidan shakllanganligi aniqlandi. Bunday holda, o'rganilayotgan materialni qulay va malakali (matematik va uslubiy) tarzda taqdim etishni biladigan o'qituvchining rolini ortiqcha baholash qiyin. Shuning uchun matematika o'qitish metodikasi ko'rib chiqilayotgan moslashuv komponentiga katta hissa qo'shayotganga o'xshaydi.

Hissiy kechinmalar dinamikasini o'z ichiga olgan hissiy komponentga kelsak, bu erda ko'p narsa o'qituvchining pedagogik mahoratiga, uning shaxsiy fazilatlarining o'quvchilarning shaxsiyatiga ta'siriga va tegishli muhitni yaratish qobiliyatiga bog'liq. sinfxonada. Zero, psixologlarning tadqiqotlari [6, 7] ko'rsatganidek, ko'pincha o'quvchining o'qituvchiga munosabati o'quv predmetining o'ziga o'tadi.

Moslashuvning barqarorligi va uzluksizligi maqsadga erishish uchun barcha boshqa komponentlarni muvofiqlashtiruvchi motivatsion-irodaviy jarayonlar bilan ta'minlanadi [8]. Oraliq nazoratning mutlaqo zarur bo'lishiga qaramay, talabaning ishlashi uchun eng muhim mezon hali ham imtihondir. Shuni ham ta'kidlash kerakki, oraliq natijalarni baholash tizimi bekor qilingan taqdirda ham, talabalarning o'zlari semestr davomida o'z faoliyatini baholash va batafsil baholashni talab qiladilar, bu tabiiy ravishda aniq fanlarni o'rganishda talablar bilan tanishish zarurati bilan izohlanadi. Material, baholash mezonlari bilan va so'rov natijalariga ko'ra semestr oxirigacha matematika kursi bo'yicha talabaning o'zini-o'zi hurmat qilish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi. Bu masala bo'yicha biz Sh.A.A. Monashvili tomonidan ishlab chiqilgan baholash nazariyasining (baholashning tarbiyaviy va tarbiyaviy funksiyasi to'g'risida) asosiy qoidalariga qo'shilamiz [9,10]. Bu nuqta juda muhim

ko'rinadi, chunki matematikadan kirish imtihonidagi baholar va undan ham ko'proq maktab baholari, qoida tariqasida, birinchi kurs talabasining haqiqiy bilim darajasiga va - birinchi imtihon natijalariga mos kelmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Пиаже Жан. Избранные психологические труды. – М: Академия, 1994. – 673 с.
2. Психология. Словарь // Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М: Политиздат, 1990.
3. Андреева Д.А., Хорошко В. Т. Проблемы адаптации студентов младших курсов к условиям вуза // под ред. Л.И. Рувинского. – М., 1980.
4. Галушкина С.В. Повышение эффективности адаптации студентов младших курсов как один из факторов управления качеством образования // Актуальные проблемы качества педагогического образования: Материалы научно-практической конференции. – Новосибирск: НГПУ, 2002. – С. 204-205. – 215с.
5. Дмитриева Н.В., Демидова И.Н. Изучение проблемы психологической адаптации // Аспирантский сборник. – Ч. 2. – Новосибирск: Изд. НГПУ, 2002. – С.57-64. – 460 с.
6. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды. – Т. 1. – 279 с. – М.: Педагогика, 1980. – С.61-133
7. Эльконин Д.Б. Введение в психологию развития (в традиции культурно-исторической теории Л.С. Выготского). – М.: Тривола, 1994. – 168 с.
8. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1983. – 96 с.
9. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников. – М.: Педагогика, 1984. – С.44-53.
10. Амонашвили Ш.А. Единство цели: (В добрый путь, ребята!): Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1987. – 206 с.